200 éve született Erdélyi János

Erdélyi János élete és pályája

A magyar művelődéstörténet jeles alakjának, a polihisztor Erdélyi János születésének 200. évfordulójára emlékezünk idén. A szélesebb közönség előtt nevének híre nem annyira ismerős, mint némely kortársáé: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Arany János neve. Erdélyi János az irodalomnak nem olyan műfajában alkotott, amely után a széles olvasóközönség érdeklődik. Mégis több tudományág vallja sajátjának, hisz költő, kritikus, filozófus, népköltési gyűjtő, nyelvész, drámaíró, pedagógus, irodalomszervező, irodalomtörténész volt, akinek munkái a legmagasabb értékrendet képviselik a magyar irodalomban. Nagykapos joggal büszke szülöttére.

Erdélyi János 1814. április 1-jén született az akkor még Nagykapostól különálló Kiskaposon. Szülei, mint általában Kaposon a legtöbb család, földjeik megműveléséből éltek. A szülői gondoskodásnak és tehetségének révén hamar kivált kortársai közül. Édesapja, az 1770-ben született Erdélyi Mihály maga is meghaladta a vidéki életre jellemző és csekély lehetőségekkel behatárolt életmódot. Olvasott, jó eszű ember hírében állt, aki próbálkozott versek írásával, azok témájául vallási történeteket választott. Édesanyja, Kovács Zsuzsanna nagy szeretettel vette körül gyermekét. Erdélyi felnőttként, mint a „jó dalos anyára" emlékezett vissza rá. Egész életét meghatározta a szüleitől kapott örökség: a szülőföld, az Ung, Laborc és Latorca által határolt „ungi róna" szeretete, dalai, népszokásai, nyelvének gazdagsága. Mindez kiváló tehetséggel, igyekezettel és szorgalommal párosult. Egyes szám első személyben írt önéletrajzában ezt olvashatjuk a kaposi évekről:"...Atyja földmívelő létére is, jó rímű, takaros verseket csinált, miknek leginkább szentírási helyek, s történetek valának tárgyai; - apja mesterségét fia is mihamar megszeretvén, a költészet mindenkor kedves tanulmánya lőn. Nem volt-e befolyással a gyermek kedélyére azon patriarchális szokása is apjának, hogy, kivált téli estvéken, tűzhely köré ültetve családját, egész Zsoltárokat végig énekeltetett? Természetesen szülei papnak szánták; de a legpéldásabb kimélettel hagyák saját akaratán, s azáltal világi pályára lépendő, iskolai tógáját levetette,..." .

Kiváló képességeire először kaposi tanítói figyeltek fel. Tanácsukra az édesapa tízéves fiát 1824-ben a sárospataki gimnáziumba íratta. Végig eminens tanuló volt. Hat évvel később tógát öltött, azaz a főiskola növendékeként tógátus lett. Iskolai tanulmányait három alkalommal is kénytelen volt megszakítani, hogy előteremtse tanulmányainak költségét. Előbb Kemecsén, a Répássy család három gyermeke mellett lett nevelő, majd édesapja halála után Cselejben Kolosy József családjánál. 1835-ben, miután befejezte tanulmányait, elhagyta Patakot. Nyolc éven át Máriássy Zsigmond gömöri alispán fia mellett volt nevelő Berzétén és Pesten. Ezek az évek nem teltek el nyomtalanul. A már latinul jól beszélő fiatalember ekkor tanult meg németül és franciául. Sokat olvasott, klasszikusokat és kortárs irodalmat egyaránt. Befejezte jogi tanulmányait és törvénygyakorlatot folytatott. Megismerkedett a kor irodalmi kiválóságaival, írókkal, költőkkel, valójában készült arra az útra, ami kijelöltetett számára.

Első irodalmi sikerét 1833-ban aratta, amikor a Sárospataki Ifjú Egyesületben felolvasta Dezse c. hősregéjét, amellyel elnyerte az Egylet díját. A következő évben a Pantheon I. kötetében nyomtatásban is megjelent. Ez időben írt versei az Auróra c. zsebkönyvben láttak napvilágot, elszórtan azonban az Emlény, a Hajnal, a Szemlélő hasábjain. Az érzelmekre hangolt versek után korán rátalált valódi hangjára, mondanivalóját meghatározta szociális érzékenysége, a reformkor eszmevilágának ereje és a népi kultúra, a népköltészet iránti elkötelezettsége. Pályája szorosan összefonódott a nemzeti öntudat kibontakozásával.

Kedvelt alakja lett a társasági életnek. A Magyar írók arczképei és életrajzai c. kötet (kiadó Heckenast Gusztáv, Pest, 1858) így láttatja: „Erdélyi János alacsony, izmos, erős, szőke férfi, folytonos jókedvvel; vidám, derült, szeretetreméltó kedéllyel, - szeret bölcselkedni, de szeret dalolni is, s egészséges magyar természete igen jól tudja összekötni a férfias komolyságot, s a társalgás szókratészi fűszerét mindazon tulajdonokkal, melyek a társalgó barátot, a vendéget kedveltté, óhajtottá teszik."

Költői munkája elismeréseként 1839-ben a Magyar Tudós Társaság tagjává választották, és „népünk költőjeként" köszöntötték. Elindult irodalmi, ill. tudományos pályájának felfelő ívelő szakasza. A következő évek magánélete alakulásában is nagy változásokat hoztak: „...Életem, mellyet eddig Kapostul Pestig, a sors minden kedvezései és nem kedvezései közt, úgy a hogy vonszoltam, tengettem, e f. 1841 évben nagy forduláson menend keresztül, mert teljesül, minek már a mult őszön azon vidéken is szállongott némi hire, hogy én - megházasodom. A leendő boldog vagy boldogtalan VachotCornélia, Sándor és Imre barátaim testvére; szeretem őt, mint az én istenemet, teljes szívemből, teljes lelkemből és minden erőmből, isten engem ugy segéljen, Amen..." Letette az ügyvédi vizsgát, és megházasodott. A plebejus származású, iskolázott s immár honorácior nagy remények elé néző ifjú elnyerte nagy szerelme, a művelt, olvasott Vachot Kornélia kezét, aki korán árvaságra jutott. Sok hányattatás után nagynénje, Kossuth Lajos édesanyja házában talált otthonra. Házasságuk akár a reformkornak, a polgári átalakulásnak, az érdekegyesítésnek jelképe is lehetne.

1842 januárjában kiadója lett az újrainduló Garay János szerkesztette Regélő Pesti Divatlapnak. Még ez időben megválasztották a Kisfaludy Társaság tagjául. Székfoglalóját novemberben tartotta a Népköltészetről címmel, „lévén a nép fia, melynek dalait, szólásait, közmondásait gyermeksége óta figyelmesen hallgatta, hasonlóképp nevelteték s első ifjúsági élete is tiszta magyar világban folyván, nem csuda, ha mi benne ösztönszerűleg dolgozott, az irodalom körüli foglalkozás között tudománnyá nőtte ki magát lelkében, s célba vette gondolatai foganatosítását."

A családi boldogság nem tartott sokáig. Kornélia egy év után gyermekágyi lázban meghalt. Kislányuk, Nellike két év múlva követte édesanyját. A tragédiáktól megviselt költő nagyon nehezen tudta e veszteségeket elviselni. Munkába menekült, miközben versekben fejezte ki bánatát, lelkiállapotát, mint pl. Cornélia emlékezete, Szerelem utóhangja I., Életemből. Ez utóbbiban megemlíti a szülőföldjét, hiányolja a köteléket, mi másokat összeköt, de őt a sors, „mint forgószél a pelyhet" elsodorta messzi vidékre, gyászával, fájdalmával egyedül maradt.

1843-ban a Magyar népdalköltészetről címen értekezik a Kisfaludy Társaság ülésén, meggyőzi a Társaság tagjait a népdalgyűjtés szükségességéről. Felhívást terjeszt elő a népdalok országos gyűjtésére. Végre megnyilhat előtte annak az elképzelésnek a megvalósítása, amit még 1841-ben eltervezett, az összegyűjtött népdalok „egy testben" való kiadása, mivelhogy „népdal nincs dallam nélkül, ők együtt születnek, mint szárnyával a pillangó". Ez évben keltezett, Szemere Miklóshoz írt levelében fogalmazta meg tervét: „...Erős szándékom a magyar népdalokat valaha egy testben kiadni: azokat, amelyek szerző, és idő s hely nélkül, vadvízként buzognak föl a nép költészeti szelleméből, mégpedig hangjegyekkel együtt..." Hangsúlyozva tehát a szöveg és a dallam egységét, annak fontosságát, ezzel is megelőzve saját korát. Így lett Bartók és Kodály előfutára, akik maguk is nagyra értékelték Erdélyi János munkásságát.